

MEMLÛK-KIPÇAK SÖZLÛK VE GRAMERLERİNDE KİŞİ ADLARI

Anthroponyms at Mamluk-Kipchak Dictionaries and Grammars

Galip GÜNER*

Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 103-122

Öz: Türklerin sosyal, kültürel ve gündelik hayatlarından tutun da halk bilimi çalışmaları ile Türk tarihi ve Türk diline dair yapılacak çalışmalara kadar katkı sağlayacak konulardan biri de Türkçenin tarihi metinlerinde çoklukla dağınık bir vaziyette tespit edebildiğimiz antroponimlerin (kişi adlarının) belirlenmesidir. Antroponimler (kişi adları) her kültürde ve kültürün taşıyıcısı olan dilde, o kültürü yaşayan ve onun dilini konuşan, anlayan ve onunla iletişim kuran insanlar için çok önemlidir. Aslında toplum içinde kişilere verilen adlar onların hem kendilerini tanıtmaları hem de tanınmaları için birer tanımlayıcı görevi görürler. Bu çalışmada eski Türk kişi adlarıyla ilgili söz varlığının Memlûk-Kıpçak sahasına ait olanları alanın sözlük ve gramer kitaplarından hareketle bir araya getirilip incelenmiştir. Bu eserlerde yer alan kişi adları semantik bir sınıflandırmaya tâbi tutularak yapı bilgisi, Türk ad verme geleneği ve tarihi kişi adları bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ad bilimi, antroponim (kişi adı), Memlûk-Kıpçak sözlük ve gramerleri, semantik

Abstract: There are many issues contributing to the studies about Turkish social, cultural and daily lives and the public knowledge studies. One of the issues that will contribute to the studies which will be done about Turkish history and Turkish language is to define anthroponomy (personal name) which we can identify dispersedly in Turkish historical texts. Anthroponomys are so important in each culture and in the language that carrier of this culture and also so important for the people living in this culture and speaking this culture's language, understanding and communicating via it. Actually the names given to the persons in the society perform a duty for both to introduce these people and to identify themselves. In this study, the vocabulary related to the early Turkish individual's names which belong to Mamluk-Kipchak field were gathered together and studied with reference to the field's dictionaries and grammar books. The individual's names that take place in these studies were tried to be evaluated by putting to semantics classification morphology, Turkish name giving tradition and historical individual names.

Keywords: onomastic, anthroponomy, Mamluk-Kipchak dictionaries and grammars, semantics

I. Giriş

Kişi adları (*antroponimler*) her kültürde ve kültürün taşıyıcısı olan dilde, o kültürü yaşayan ve onun dilini konuşan, anlayan ve onunla iletişim kuran insanlar için çok

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, galipguner44@gmail.com. Gönderim Tarihi: 12.09.2018 / Kabul Tarihi: 30.10.2018

önemlidir. Aslında toplum içinde kişilere verilen adlar onların hem kendilerini tanıtmaları hem de tanınmaları için birer tanımlayıcı görevi görürler. İnsanların dilin oluşumu sürecinde varlıkları adlandırırken önce kendilerini mi yoksa çevrelerindeki nesnelere mi adlandırdıkları şu an için bir muammadır. Bu konuda yapılacak değerlendirmeler de aslında öznel olmanın ötesine geçemeyecek görüşler olarak kalmaya mahkûmdur. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki o da dilin yapıcısı olarak insanın yaşadığı dünyada doğanın her unsurunu adlandırdığıdır. Bu adlandırma süreci durağan da değildir. Dünyada var oluş sürdüğü müddetçe de süreğenliğini devam ettirecektir. Bu süreç başlangıçta basit olarak ortaya çıkmış olabilir ancak insanlığın geldiği noktada ad verme işinin artık her toplumun yaşayışına ve hayata bakışına göre çok daha karmaşık ve kendine özgü bir niteliğe büründüğü söylenebilir. Bu kendine özgü olma aşamasında elbette ki toplumların sayısız gelenek, görenek ve ritüellerinden oluşan ve kanunları o toplumun fertlerince belirlenmiş sosyal mekanizmanın önemi büyüktür.

En eski dil çalışmalarında nasıl dünya dillerindeki kelimeler incelenmiş, bunların fonetik ve morfolojik özellikleri açıklanmaya çalışılmışsa, insanoğlunun merakı sebebiyle kişi adlarının da aydınlatılmasına çalışılmıştır. İlk çalışmaların Grekler ve Latinler tarafından yapıldığı dönemlerde bu hususta pek çok yorumlamalar ve yakıştırılmaların olduğu görülür (Aksan 2000-III: 91).

Özel ad alanının bir parçası olarak kişi adları da aslında filoloji, dilbilimi, kültür tarihi ve halk bilimi çalışmaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden ki Bach “bir ulusun ad hazinesi, onun geçmişteki ve bugünkü zihinsel-ruhsal durumunun anlatımıdır” der. Dünyanın birçok ülkesinde çocuklara ad verilirken beğenilen, sevilen, saygı duyulan nesnelere ve kişilere dair adlar bulunmasına dikkat edilip insana hoş gelecek adlar verme yoluna gidilirken kimi ülkelerde de güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiğine inanılır. Çocuklar büyüyüp de şeytanların yahut kötü ruhların onlar için bir tehlike teşkil etmeyeceğine inandıkları yaşa gelinceye kadar da onlara kötü çağrışımları olan adların verildiği görülür (Aksan 2000-III: 115).

Kişi adlarının belki de ön önemli özelliği gerçek ad olmamalarıdır. Yani bu adlar yakıştırmaya dayalıdır ve değişken kabullüdürler; insanların insan yahut eşya ile ilişki ve iletişimde aracı olarak kullanılan birer dilbilimsel unsurdurlar. Kişi adları aynı zamanda aynılık, benzerlik, süreklilik gibi özelliklere de sahiptirler (Kibar 2005: 16). Bir çocuğa bugün verilen bir isim bundan binlerce yıl öncesinde verilen bir adla aynı olabilir veya onunla benzerlik gösterebilir. Bu durum aynı zamanda o adın geçmişten bugüne süregeldiğinin de bir göstergesidir.

Kişi adları, insanlara sonradan takılan adlardır. Adı alan kişi ile verilen ad arasında anlam bakımından herhangi bir ilgi yoktur (Kibar 2005: 16). Ancak ad verenler genellikle adı alan ile adın taşıdığı anlamın niteliklerini o kişide görmek arzusuyla böyle bir şey yaparlar. Bazen yukarıda temas edildiği üzere bunun tersini düşünmek mümkün olabilmektedir. Ad verilenin şeytanların, cinlerin veya kötü ruhların tesirinde kalmamaları, onların vereceği zararlardan uzak olmaları için istenmeyen nitelikleri ifade eden adların verildiği de görülebilmektedir.

Eski Türklerin çocuklarına ad verirken hangi sebeplerle veya düşüncelerle hareket ettikleri, hangi belirleyici unsurları dikkate aldıkları XIX. yüzyılın başlarından bu yana Türkologların ve kültür tarihçilerinin ilgisini çekmiş ve yapılan çokça çalışmaya konu olmuştur. “Çalışmalardaki genel görüş ve yaklaşımlara göre Türkler çocuklarına,

doğdukları günlerde olup biten önemli olayların veya o sırada gördükleri nesnelere yahut değer verdikleri muhtelif tür hayvanların isimlerini ad olarak verebilmektedir. Örneğin *Yağlıbasan*, *Yağlıbastı*, *Yağlıgeldi*, *Kutalmış*, *Kurtulmuş*, *Kutluğ* gibi isimleri, bir düşman saldırısını savdıkları sırada doğan, ya da temenni olarak ileride kahraman ve devlet sahibi olmasını istedikleri çocuklara verdikleri söylenebilir. Güneş doğarken doğan çocuklara *Gündoğdu*, *Güngördü*, *Akkıyaş*, *Akgün* vb. adlar vermişlerdir. Yine *Kurtbeg*, *Börübeg*, *Kurtgeldi*, *Börübay* adlarını, destani hayvan kurda duydukları hayranlık kadar, bu hayvanın sürülerine verdikleri zarardan ötürü seçtikleri düşünülebilir. Önem verdikleri hayvanlar cümlesinden, *Arslan*, *Boğa(ç)*, *Buğra*, *Porsuk*, *Bozkuş*, *Çağrı (Çakır)*, *Doğan*, *Karaca*, *Sungur*, *Tuğrul* gibi hayvan adları sık konulan isimler arasındadır. Yine *Gök*, *Dağ*, *Deniz*, *Irmak*, *Gün*, *Ay*, *Yıldız* gibi tabiata dayalı adların çokluğu dikkat çeker. Daha önceki çocukları ölmüş ailelerin yeni doğanın yaşaması dilek ve temennisiyle koydukları *Durmuş*, *Dursun*, *Ölmez*, *Yaşar*, *Satılmış*, *Satık*, *Satıbaldı* benzeri isimler, bu konuda Türk kültürünün zenginlik ve özneliğini yansıtan örneklerdir.” (Köksal 2013: 232).

II. İnceleme

Bu çalışmada Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlük ve gramerlerde geçen antroponimler (kişi adları) tespit edilerek Türk kültür tarihinin önemli bir parçasını oluşturan bu döneme ait veriler ortaya konulmaya çalışıldı. Bu yapılırken tespit edilen kişi adları dil biliminin esasları çerçevesinde çoklukla semantik gerek duyulan yerlerde de gramatikal bakımdan incelenip tasnif edildi. Dönem sözlüklerinde geçen adlar tespit edilirken ilgili metin yayımlarında verilen anlamları esas alındı ancak kişi adının anlam karşılığının tam olarak ifade edilemediğini düşündüğümüz durumlarda açıklamalar yapılarak adın hem gramatikal hem de taşıdığı kültürel anlamının daha doğru ve sağlıklı bir biçimde ortaya çıkarılması çabası güdüldü.

II. 1. Konularına Göre Kişi Adları

II. 1. 1. Dinle İlgili Adlar

Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde geçen kişi adları arasında sadece *Dürretü'l-Mudiyeye*'de bir yerde, metnin konuşma cümlelerinin bulunduğu bölümde din kaynaklı kişi adı olarak *Yünus* “Yunus peygamber” (DM 24a) geçmektedir.

II. 1. 2. Hayvanlarla İlgili Adları

Memlûk Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde geçen ve kişi adının esas unsuru olarak bir hayvan adının belirleyici olduğu kelimeler şunlardır:

II. 1. 2. a. Kuş Adları

Akkuş “akkuş [beyaz kuş]” (TT 31a). Bu adın kaynağı hakkında Gülensoy-Küçükler “Baybars’ın adamlarından. Baybars tarihinde 12 şahsın adı olarak geçer.” açıklamasını yaparlar (Gülensoy-Küçükler 2015: 14).

Aksunğur “aksungur” (TT 31a). Bir kuş adı olarak *sunğur* “yırtıcı kuşlardan birini adı, sungur (Falco rusticolus)” anlamıyla DLT’de mevcuttur (Ercilasun-Akkoyunlu 2014:

836). *Ak-Sonkur* ve *Ak Sungur* adlarının karşıladığı tarihî karakterleri Gülensoy-Küçükler şöyle tespit etmişlerdir: “Ak-Sonkur/Sungur: Selçukluların Azerbaycan ve Aram emiri; Ak Sungur: İbn Güray (Kereya) at-Tatari, Baybars’ın komutanı; Ak-Sungur: Alâeddin Körpe Arslan, XII. YY Meraga hâkimi.” (Gülensoy-Küçükler 2015: 14).

Ala kuş “ala kuş [ala, alacalı, çok renkli, benekli kuş]” (TT 31a). Tarihî anlamda bu ad Cengiz zamanında Öngüt hanı için kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 17).

Balaban “çakır [doğan], balaban” (DM 18b). “atmaca, doğan vb. yırtıcı bir kuş” türü olan *balaban* (TS 242) tarihî kişi adı olarak “Baybars’ın maiyetindeki Tatarlardan” birinin adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 48).

Boz kuş “boz kuş” (Kİ 21, TT 31a), *Bozkuş* “boz kuş” (TT 31a). “boz renkli kuş” anlamına gelen kelime DLT’de “bozkuş (akdoğan)” anlamıyla kaydedilmiştir ki bu anlam kişi adı olmak bağlamında daha doğrudur (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 597). Adın tarihî anlamda XII. yüzyılda yaşamış bir Selçuklu emirine ait olduğu da tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 80).

Karakuş “karakuş” (TT 31a). Kelime, Türkçenin tarihî metinlerinde “kartal cinsinden siyah renkli yırtıcı kuşların genel adı” anlamıyla mevcuttur (ÖTS III-2419). Kâşgarlı bu kuş adıyla ilgili olarak “Tavşancıl kuştur.” açıklamasını yapar (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 144). Tarihî kişi adı olarak *Kara-Kuş* “Baybars’ın komuta ettiği Tatar beylerinden” birinin adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 233)

Karasunğur “kara sungur” (TT 31a). “kara sungur, kara kartal” anlamına gelen kelime yırtıcı bir kuş adının kişi için kullanılmasına örnek teşkil etmektedir.

Kuştemür “kuş demir” (TT 31a). Kelime her ne kadar *kuş* ve *temür* “demir” kelimeleri ile kurulmuş olsa da anlam itibarıyla “demir (gibi) kuş” manasını ihtiva ediyor olmalıdır.

Laçın “laçın, şahin” (DM 18b, TT 31a, TZ 41b, Kİ 151). “beyaz renkli bir cins şahin” (TS 1567) olan *laçın* yırtıcı bir kuş olmasından ötürü kişi adı olarak kullanılmıştır. Tarihî kişi adı olarak da Kubilay devri emirlerinden ve Karluk beylerinden birinin adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 306). Ayrıca (1296-1298) yılları arasında Mısır-Suriye sahasında hüküm sürmüş Memlûk sultanının adı da *Laçın*’dır (Özyetgin 2001: 25).

Sunğur “sungur, akdoğan” (DM 18b, TT 31a, KK 61a, TZ 80b). “doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş” olan *sungur* yırtıcı bir kuş olması hasebiyle kişilere ad olarak verilmiştir. Kelime tarihî anlamda ise *Sungur* veya *Sonkor* biçiminde bir Memlûk generalinin adı olarak da kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 401)

Sunğurça “sungurca ” (TT 31b). *sunkur* “sungur” adına -ça gibilik, benzerlik eki getirilerek kelime “sungur gibi” anlamı kazanmış ve böylece adı taşıyan kişinin *sungur* kuşu gibi yırtıcı ve güçlü olduğuna gönderme yapılmıştır.

Südünçük (KK 64a). *Kavâninü'l-Külliyeye*’de küçültme bahsinde geçen özel adlardır. *Südün*+*çük* örneği verildikten sonra “Südün’ün küçültülmesinde” açıklaması yapılmıştır. Toparlı, bu adı *Südün* okumuştur lakin biz onu kaynaklarda tespit edemedik. Ancak gerek Memlûk coğrafyasında yaşamış *Südün Çerkez* (Ayaz 2008: 246), *Hassan B. Südün* (Darrâğ 1961: 19), *Ali b. Südün el-Başbugavî* (Yiğit 2004: 95) gibi isimlerin varlığı gerekse de Nogay’ın beylerinden birinin adının *Sudun*

olması (Gülensoy-Küçükler 2015: 403), bu adın da *Südin* değil *Sudun* okunması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Adın kökenini ise Gülensoy-Küçükler Moğolca *sudu* “uzun tüy, kuş tüyü” ile açıklamışlardır (2015: 403).

Tankuş “tankuş, sabah kuşu” (TT 31b). Kelimeyi Toparlı metnin orijinalinde verilmiş olan Arapça *tayru s-seher* anlamından hareketle haklı olarak “tankuş, sabah kuşu” olarak çevirmiştir. Bu anlama ek olarak XIV. yüzyılda Mısır sultanının Halka komutanlarından olan *Tan-Buga*’nın adından hareketle bu özel adın “rütbeli kişilere hitap ederken kullanılan saygı sözü” anlamına gelen Moğ. *tan* (Gülensoy-Küçükler 2015: 431) ve *T. kuş* kelimeleriyle kurulduğu ve “yüce kuş” anlamına geldiği de düşünülebilir.

Toğan “doğan” (TT 31a, TZ 41b). Türkçede kişi adı olarak en çok kullanılan yırtıcı kuş adlarından biri de *togan* “doğan”dır ve çokça tarihî kaynaktan zikredilmektedir. Memlûk-Kıpçak sahasında ise özel ad olarak Baybars devri emirlerinden *Togan al-Bahrî Emir Fahre'd-din*’in adında tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 460-461).

II. 1. 2. b. Vahşi, Yırtıcı Hayvan Adları

Akbars “ak pars, zengin pars” (DM 18b). *Dürretü'l Mudiyye*’de geçen *Akbars* kişi adı Toparlı tarafından “akbars, zengin pars” olarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. “ak”(Türkm. *a:k*, Azer. *ağ*) kelimesi Türk lehçelerinde şu anlamlarda kullanılmaktadır: 1. ‘beyaz’; 2. ‘temiz’, ‘lekesiz’, ‘masum’, ‘dürüst’, ‘doğru’, ‘güzel’, ‘muhteşem’, 3. ‘boz’ (at cinsi); 4. ‘beyazlık’, ‘ak (gözün, yumurtanın akı)’; 5. ‘akçıl gözbebeği’; 6. ‘süt ürünleri’” (Kononov 2015: 195). Bu anlamlar *Akbars* adının taşıdığı anlam değeriyle örtüşmektedir. *ak* “temizliği, masumluluğu, dürüstlüğü veya muhteşemliği” ifade ederken *pars* ise “gücün” sembolü olmaktadır. Ancak kelimenin Arapça karşılığının “zengin pars” olarak verilmesi *ak* kelimesinin *akı* “zengin, cömert”ten (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 546) ünlü düşmesiyle oluşmuş olma ihtimalini de akla getirmektedir.

Arslan “aslan” (TT 31b, TZ 41b). Türkçe *arслан*, Moğolca *arsalan* kelimesi kişi adı olarak ilk bakışta vahşi hayvanların en güçlülerinden kabul edilen aslanın özel ad olarak kullanıldığı izlenimini çağrıştırmaktadır ve pek çok tarihî adda da karşımıza çıkmaktadır (adlar için bkz. Gülensoy-Küçükler 2015: 34)

Aybars “Aybars” (TT 30b). Türk kozmogonisinde güneşin ve ayın kutsal kabul edilen ışığı yayan gök cisimleri olarak ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu gök cisimleri aydınlık âlemin temsilcileri olarak kabul edilirler (Önal 2007: 148). Bu kutsallık aslında ay kelimesinin Türkçede pek çok kişi adında karşımıza çıkmasının da temel sebebidir. *Aybars* adında da böyle bir kutsallığın izleri olup “ay gibi parlak, güzel, temiz pars” veya “kutsal pars” anlamının bulunduğu söylenebilir.

Baybars “Baybars, pars emiri” (DM 18b), *Baybars* “Baybars, barsın emiri” (TT 30b), *Baybars* “1. Baybars, pars emiri 2. zengin” (DM 18b). Gülensoy-Küçükler, *Baybars* adını “güçlü” anlamına gelen *bay* ile *pars* “pars” kelimelerinin sıfat tamlaması kuruluşunda bir araya gelmeleriyle oluştuğunu kabul ederler (Gülensoy-Küçükler 2015: 59). *bay* adının Türkçede “güçlü, kuvvetli” anlamının dışında temel olarak “zengin” demek olduğu da malumdur (Gülensoy-Küçükler 2015: 56). Bu veriler bağlamında

Baybars adının “zengin ve güçlü, kuvvetli pars” anlamını birlikte taşıdığını ve kişi adı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Köpek “ismi has” (Kİ 52). Rásony, Türkler arasında kötü ruhlardan korunmak için konulan, hor görülen hayvanların adları arasında köpeği de sayar (Rásony 1963: 74). Türklerde köpek kültürünü inceleyen Caferoğlu ise *köpek*’in Türk onomastiğinde ve efsanelerinde yer aldığını, düşünüldüğünün aksine On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde de *it* kelimesiyle karşılanan köpeğe karşı bir saygı olduğunu dile getirmiştir (1961: 2). Tarihî kişi adı olarak Selçuklu devletinde devlet adamlığı yapmış *Sadettin Köpek* ile Osmanlı devletinde *Köpekoğlu Hüseyin* kaynaklarda kaydedilmiştir (Özyetgin 2001: 24).

Kulbars “Kulbars” (TT 30b). “köle” anlamındaki *kul* kelimesinin tarihî metinlerde *Kul Ahmed Aruk*, *Kul Bayezid Bekavul*, *Kul Ky-a*, *Kul Muhammad Barlas* vb. kişi adlarında karşımıza çıktığı görülmektedir (Gülensoy-Küçükler 2015: 280). *Kulbars* adında da kelimenin “köle pars” anlamıyla ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Kutlubars “kutlu pars” (TT 30b). “kutlu, uğurlu, devletli, talihli, saadetli” gibi anlamlara gelen *kutlug* ~ *kutluk* ~ *kutlu* kelimesi tarihî metinlerde en çok kişi adı olarak kullanılan veyahut da kişi adlarına sıfat olarak tercih edilen kelimelerden biri olmuştur (Gülensoy-Küçükler 2015: 288-292). *Kutlubars* adında da *bars* gücü temsil ederken *kutlu* sıfatıyla kelimeye kutsallık ve manevi bir değer katılmıştır.

Taybars “Taybars, şefkatli pars” (TT 30b). “üç yaşına kadar olan at yavrusu” anlamına gelen *tay* kelimesi (TS 2290), Ötüken Uygur kağanı Moyun Çor’un kardeşi yabgu *Tay Bilge Tutuk*’un adında da karşımıza çıkmaktadır (Gülensoy-Küçükler 2015: 439). *Taybars* adında kelime her ne kadar “şefkatli pars” anlamıyla Arapçaya aktarılmışsa da Sultan Baybars’ın Şam naibi olan *Taybars* adının izahında Gülensoy-Küçükler *tay*’ı “genç” olarak anlamlandırmışlardır ki bizce de doğrudur (2015: 439)

II. 1. 2. c. Binek Hayvanı Adları

Aktaş “ak tay” (TT 31b). Gençliği ve diriliği temsil eden *tay* kelimesi (Gülensoy-Küçükler 2015: 439) “saflığı ve temizliği” karşılayan *ak* renk adıyla nitelenerek kişi adı olarak kullanılmıştır.

Becük “ismi has, fakat asıl manası Abu-Hayyanca belli değilmiş” (Kİ 16). Özyetgin, adın yapısını *bé* “kısarak” + *cük* “küçültme eki” biçiminde açıklar (2001: 26)

Karaşay “kara tay” (TT 31b). Renk adı olarak karanın Türkçede “büyüklüğü, iriliği ve gücü kuvveti” temsil ettiği bilinmektedir (Kononov 2015: 188). Bu bağlamda *tay* adının niteleyicisi olarak *kara* sıfatının *Karataş* adına “büyük, iri, güçlü tay” anlamı kattığı söylenebilir.

Moğaltay “Moğol, Tatar tayı” (TT 31b). *Moğol* > *Moğal* millet adının *tay* “üç yaşına kadar olan at yavrusu” ile bir araya gelerek kişi adı kurduğu görülmektedir. Tarihî kişi adı olarak ise *Mogultay*’ın Nogay’ın beylerinden olduğu tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 324)

Toktaş “tok tay” (TT 31b). Her ne kadar bu kişi adı Arapçaya “aç olmayan, tok tay” olarak aktarılmışsa da Gülensoy-Küçükler’in de ortaya koydukları üzere kelimenin “dur!, yaşa!” anlamına gelen *tokta-* ~ *tohta-* fiilinin emir 2. kişi çekiminin (>*Tokta!*) kişi adı olarak kullanılmış biçimi olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir (2015 469-470).

II. 1. 2. ç. Büyükbaş Hayvan Adları

Akbuga “ak boğa” (Kİ 151). Bu ad ile ilgili olarak Özyetgin “Yakut Türklerinde türeyiş efsanelerinde alaca inek motifi yanında bir boğa motifi de yer almaktadır. Ayrıca mitolojik motif Kırgız Türklerinde ve Buryat Moğollarında da görülmüştür. Tarihî sahada yaygın olarak geçen isim *Babürnâme*’de Herat hâkimi *Ak buga* olarak geçmektedir. Yine 14. yüzyılda Moğol Kıyat kabilesine mensup *Akbuka Kıyat* kaynaklarda geçmektedir.” açıklamasını yapar (2001: 24-25).

Altınboğa “altın boğa” (KK 53b, KK 61a). “altın boğa” anlamıyla Arapçası verilen bu kişi adındaki *altın* hem değeri hem de renk olarak *sarı*’yı ifade ediyor olmalıdır. Tarihî kişi adı olarak da *Altun Buka* Kubilay’ın üçüncü oğlu olan Mingkala’nın ikinci oğlunu adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 26)

II. 1. 3. İnsan ve İnsan Vücutuyla İlgili Adlar

Akbala “ak bala” (TT 32a). İnsanın ömrünün çocukluk dönemini ifade eden bir kelime olarak *bala* kelimesi *ak* “beyaz” sıfatıyla nitelenerek kişi adı olmuştur.

Alagöz “alagöz” (DM 18b). Türkçede organ adlarıyla kurulan kişi adları bir hayli fazladır (Kibar 2005: 108). *Alagöz* adında da ad konulacak kişinin göz renginin ‘açık kestane renginde olan ela’ olması belirleyici olmuştur denilebilir.

Alnak “ismi has” (Kİ 3). *Kitâbü’l-İdrâk*’te *Alnak* kişi adı, ismi has olarak kaydedilmiştir. Bu adın *almı ak*’tan geldiği düşünülebilir. Benzetmeye dayalı bu adın “temiz, *mec.* dürüst” anlamını yansıttığı da söylenebilir. Tarihî kişi adı olarak da İlhanlılar devrinde Hülagü ile Abaka ve Ahmed Hanların büyük emirlerinden olan Anadolu genel valisi Kirayit kabilesine mensup *Almak Noyan*’ın adında geçmektedir (Özyetgin 2001: 25; Togan 1981: 263).

Kanım ~ Kanum “kanım” (DM 18b). Caferoğlu, bu adın “hükümdar” anlamına gelen *kan ~ han*’dan türeme olduğunu söylemektedir (1973: 31). Bizce bu ad “atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı” (TS 1292) anlamına gelen *kan* ile ilgilidir. Çünkü bu kelimenin kaydedildiği *Dürretü’l Mudiyye*’de *Kanım ~ Kanum* kişi adından hemen önce *Cânım ~ Cânım* adları zikredilmiştir (18b). Bu kişi adında elbette ki *kan* adının temel anlamı esas olarak düşünülebilir ancak kelimenin kan bağı, akrabalığı, soyu ifade etmede kullanıldığı da hatırlandığında *Kanım ~ Kanum* adının “kanımdan, soyumdan olan, akrabam” anlamına geldiği de kabul edilebilir.

Karakaş “karakaş” (DM 18b). *Karakaş* adında ad konulacak kişinin kaş renginin kara olması belirleyici olmuştur denilebilir.

Karaköz “karagöz” (DM 18b). *Karaköz* adında ad konulacak kişinin göz renginin kara olması belirleyici olmuştur denilebilir. Tarihî kişi adı olarak da Muhammed Kasım Arlat’ın kızı olan *Kara Köz Begüm* ve Hüseyin Baykara’nın kızı *Karagöz Begüm*’ün adında kayıtlıdır. Ayrıca *Karagöz* adı yörükler arasında da yaygın olarak kullanılan adlardandır (Gülensoy-Küçükler 2015: 230).

Menli “ismi has” (Kİ 58). Eski Türkçe *ben* “tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı” (EDPD 346b) adının +*li* ile türemiş biçimidir ve “benli” anlamındadır. Tarihî kişi adı olarak *Menli Buga*, *Menli Hatun*, *Menli Tegin*, *Menli Giray* gibi pek çok şahsiyetin adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gülensoy-Küçükler 2015: 315, 317).

II. 1. 4. Bitki ve Çiçeklerle İlgili Adlar

Ağaçeri “ormancı” (TT 31b). Caferoğlu bu adın bir etnonim olmaktan çok antroponim olduğunu söyler (1973: 26). Ancak *Ağaçeri*’nin Türklerde bir boy adı olduğu da bilinmektedir (Kafesoğlu 2017: 121). Selçuklular zamanında uluslararası iki önemli yol *Ağaçeriler*’in yurtlarından geçiyordu: Bunlardan biri Suriye ile ticari ilişkilerin yürütüldüğü Kayseri-Maraş-Halep, diğeri ise Irak’a giden Sivas-Malatya yolu idi. *Ağaçeriler* bu iki ticaret yolundan gelip geçer kervanları vurarak ciddi gelirler elde etmişlerdi (Sümer 1988: 460-461). Gülensoy-Küçükler tarihi kişi adı olarak 1305’te Sahib Lâkûşî ile Anadolu’ya gelen eyalet memurunun adının da *Ağaçeri* olduğunu tespit etmişlerdir (2015: 10).

Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde çiçek adlarından istifade edilerek konulan kişi adları ise şunlardır: **Benefşe** “Menekşe” (TT 32b), **Gülbahâr** “Gülbahar [bahar gülü]” (TT 32b), **Gülçiçek** “Gülçiçek [gül çiçeği]” (TT 32a), **Gülnâr** “Gülnar [narçiçeği]” (TT 32b).

II. 1. 5. Maden ve Taşlarla İlgili Adlar

Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde maden, taş (bilhassa değerli taş) adlarıyla kurulan kişi adlarında çoklukla sağlamlığın ve değerli olmanın ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Altun “altın” (TT 32a). Değerli bir maden adı olarak Türkçe *altun*, *altın* ~ Moğolca *altan* kelimesi tarihî devirlerde pek çok kişinin adını ifade etmek üzere kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 24-26)

Altuntaş “altın taş” (TT 32a). Tarihî kişi adı olarak *Altuntaş*’ın Baybars’ın komutanlarından olan bir Tatar beyine ait olduğu tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 26).

Aydemür “ay demir” (TT 31a). Mısır Türk emirlerinden birinin adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 41). Buradaki *ay* adı daha çok demirin parlaklığını veya kişinin yüzünün ay gibi parlak ve kutsal, vücudunun ise demir gibi sağlam olduğunu ifade ediyor olmalıdır.

Bektaş “güçlü taş, bek taş” (TT 32a). Sağlam, sert taş anlamına gelen bu kişi adı Baybars’ın silah emirlerinden *Bektaş al-Fahri* ile onun komutanlarından olan *Bektaş Keremun Oğlu*’nun adı olarak Memlûk sahasında tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 66).

Bektemür “pek demir [sağlam demir]” (TT 31a). Sağlam demir anlamına gelen bu ad, tarihî bağlamda XIII. yüzyılın sonlarında yaşamış bir Memlûk komutanının adıdır.

Esendemür “esen demir” (TT 31a). Moğolca “sağlıklı, sağlıklı iyi; rahat, dinçlik, huzur, esenlik” (Lessing 2003: 530) anlamlarına gelen *esen* kelimesi sağlamlığı ifade eden *demür* ile bir sıfat tamlaması kurarak “sağlığı yerinde ve demir gibi sağlam” anlamını karşılayan bir kişi adını ortaya çıkarmıştır.

Gühârbay “cevher zengini” (DM 19a). Arapçaya “cevher zengini” olarak aktarılmış olan bu adın anlamı maddi zenginlikten çok manevi bir zenginliği, kişiliği, ruhu cevher gibi değerli olmayı ifade ediyor olmalıdır.

Güher “cevher” (TT 32b). Kadınlar için kullanılan adlardan olup cevher gibi değerli olma anlamı taşımaktadır.

İnçibay “inci zengini” (DM 19a). Kadınlar için kullanılan adlardandır. “çok incisi olan, inci zengini” anlamından ziyade “inci gibi değerli olan” anlamı taşıdığını düşünüyoruz. Tarihî kişi adı olarak *İnçü Hatun* biçimi de tanıklanmıştır (Gülensoy ve Küçükler 2015: 212)

Kümiş “gümüş” (TT 32a). Kadınlar için kullanılan adlardan olup gümüş gibi değerli olma anlamı taşımaktadır.

Mervârî ~ Mervârîd “inci” (TT 32b). Kadınlar için kullanılan Farsça adlardan olup inci gibi değerli olma anlamı taşımaktadır.

Taşlak “ismi has” (Kİ 100). Erkek adı olmalıdır. “taşlık alan” anlamına gelen *taşlak*, adı taşıyan kişinin çetin, güçlü olduğunu ifade ediyor olmalıdır. Özyetgin, adın kökenini eski Türkçe *taş* “dış, dışarı” ile izah etmiştir (2001: 27)

Temürhan “demir han” (TT 32a). Demir gibi sağlam, katı kavi han, yönetici anlamında bir kişi adıdır.

Temürtaş “demir taş” (TT 32a). Sağlamlığı, katılığı ve gücü sembolize eden iki maden adıyla (*temür* ‘demir’ +*taş*) kurulmuş yaygın özel adlardan biridir (Gülensoy-Küçükler 2015: 450-451).

Yünçü “inci” (TT 32a). Kadınlar için kullanılan adlardan olup inci gibi değerli olma anlamı taşımaktadır. Kelimenin ayrıca tarihî metinlerde “cariye adı” olarak da kullanılmıştır. (bk. DLT: Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 976)

II. 1. 6. Aletlerle İlgili Adlar

Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde bazı alet adlarının kişi adlarını karşılamada kullanıldığı görülür. Bu kişi adları daha çok erkek adı olup silahlarla ilgilidir. Sadece *Ayna Hatun* adında *ayna* kelimesi bir kadın için kullanılmıştır. Bu kullanımda kadının yüzünün berraklığı ve pürüzsüzlüğü kastedilmiş olmalıdır. Özyetgin ise aynanın ışığı aksettirip göstermesi sebebiyle “esmâ-i ilâhiyeyi de bize gösteren ve Cenâb-ı Hakkın sıfatlarına ayinelik eden mevcuda da mecazen ayine denildiğini” aktararak ada ilahî bir anlam yüklemeyi yeğlemiştir (2001: 26).

Ayna Hatun “ayna hatun” (Kİ 8)

Cânkılıç “çankılıç” (DM 18b). Kelime anlamı “özü kılıç gibi keskin kimse” olmalıdır. Ancak *can* kelimesinin Osmanlı Türkçesinde “silah” anlamını da kazanmış olması ayrıca düşündürücüdür (bkz. ÖTS I-749)

Çakmak “çakmak” (TZ 78a). Eski Türkçeden itibaren takip edebildiğimiz *çak-* fiilinin temel anlamı “vurmak, parçalamak, kesmek”tir. Ancak kelime DLT’de “(çakmak) çakmak” anlamına da sahiptir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 611). Bu anlamlar çerçevesinde *Çakmak* adı “vurmak” anlamına gelebileceği gibi “ateş elde etmeye yarayan aletin” adı da olabilir. Bizce ikinci anlam bu adı taşıyan kişinin ateşli karakterini ifade etme bakımından daha makuldür. Tarihî kişi adı olarak da hem Timur’un kumandanlarından birinin hem de 1399’da Malatya emiri olan kişi için kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 114) Ayrıca Tatarlar arasında yaygın olan

bir ad verme geleneğine göre de çocuğa ad verilirken bir çakmak çakma âdetinden bahsedilir. Buna göre ad verme sürecinde bir kişi adları sıralarken başka bir kişi de çakmak çakmaktadır. Çakmağın yandığı anda söylenen adı ise çocuğa ad olarak verilir (Alkaya 2001: 442-448). Bu geleneğin şimdilik eski Türkler arasında da uygulanıp uygulanmadığı bilinemediği için bu ad için müphem bir açıklama olduğunu belirtmek gerekir.

Diğirmen “ismi has” (Kİ 34). Eski Türkçe *teğirmen* “değirmen” kelimesi kişi adı olarak *Kitâbü'l İdrâk* dışında tanıklanamamıştır.

Katıyalı “güçlü yaylı” (TT 31b). Kelime her ne kadar “güçlü yaylı” olarak anlamlandırılmış olsa da anlam olarak kişinin iyi gerilmiş ve hammaddesi sağlam bir yay gibi olduğunu da ifade ettiği düşünülebilir.

Kılıç “kılıç” (DM 18b, TT 31b). Kişi adı olarak *Kılıç*'in keskinliği, parlaklığı ve hepsinden öte güç ile mücadeleyi temsil eden bir anlam boyutuyla verildiği malumdur.

Süngü “süngü” (TT 31b). Bir savaş aleti olarak süngünün gücü, kişiye ad olarak verilmede kullanılmıştır. Bu yapılırken adı taşıyan kişinin süngü gibi uzun boylu ve tesirli bir karaktere sahip olması da düşünülmüş olabilir.

Tugluk “isim has” (Kİ 107). Ebu Hayyan kelimenin birinci anlamını “yük yüklemek için her bir çatına ip bağlanan çatal ağaç” olarak verir. Ancak adın Eski Türkçe *tug* “hükümdarlık nişanesi, tuğ” (EDPD 464) adından +*luk* ekiyle türetildiği söylenebilir. Bu bağlamda ad “tuğlu, tuğ sahibi, *mec.* hükümdar” anlamındadır. Tarihî kişi adı olarak *Tugluk*, *Tugluk Timur Han* gibi kişileri ifade etmede kullanılmışken aynı zamanda Kıpçak asıllı bir ailenin adı da *Tugluk*'tur (Gülensoy-Küçüker 2015: 485).

Yalman “yalman” (TT 31b). *Tercümân-ı Türki*'de iki yerde geçen kelime için metnin orijinalinde *yerbû* “tarla faresi” anlamı verilmiştir (12a, 31b). Ancak Toparlı vd. kelimenin ilk geçtiği yerdeki anlamını “tarla faresi” olarak aktarmışlar, ikinci yer için ise kelime kişi adları arasında zikredildiğinden özel ad olarak kabul etmişlerdir. Bu bağlamda *Yalman*'ın da bir kişi adı olarak “tarla faresi” anlamına geldiği düşünülebilir. Lakin *yalman* kelimesinin doğru biçimi *yamlan* olup “bir tür sıçan, gеме, yabancı sıçan” anlamıyla DLT'de kaydedilmiştir (ÖTS V-5188). Bizce *Tercümân-ı Türki* müellifi kişi adı olanı da aynı kelime zannetmiştir çünkü Türkçenin tarihî metinlerinde yalman “kesici ve delici araçların kesen ya da delen bölümü”dür (ÖTS V-5181) ve bu anlamıyla kişi adı olarak kullanılmaya daha yatkındır.

II. 1. 7. Gök Cisimleriyle İlgili Adlar

Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde gök cisimlerinin adlarıyla kurulmuş kişi adlarında *ay* ve *kün* ‘güneş’in belirleyici iki unsur olduğu tespit edilmiştir. Bu iki gök cisminin Proto-Türk devrinden itibaren Türk kültüründe son derece önemli iki ikonografik motif olduğu yapılan ayrıntılı çalışmalarla da ortaya konulmuştur (bkz. Esin 2004: 59-107)

Ayba [*<Ay bey*] “ay bey” (TT 31a) ~ **Aybeg** “ay gibi bey yahut güçlü bey” (TT 31b, 57a). “yüzü ay gibi parlak, güzel ve kutsal olan bey” anlamındadır. Tarihî anlamda *Ay Begu*’-*Türkmâni*’nin adıdır. *Ay Beg*, Kıpçak Türklerinden olup XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Mısır Memlûk sultanıdır (Gülensoy-Küçüker 2015: 39).

Aybala “ay bala” (TT 32a). “ay gibi parlak ve güzel çocuk” anlamına gelen kelime *Tercümân-ı Türki*’de kadın adları arasında gösterilmiştir.

Aydigin “ay tigin” (TT 31b). Caferoğlu bu adın nadir kullanılan antroponimlerden olup Kıpçak sahasına mahsus olduğunu söyler (1973: 28). Kişi adı olarak “ay gibi parlak ve kutsal yönetici, emir” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda da Sultan Baybars’ın Şam naibinin adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 41).

Aydoğdı “ay doğdu” (TT 31a, TZ 41b). Daha çok Kıpçak ve Osmanlı sahalarında kullanılmış bir antroponimdir (Caferoğlu 1973: 28). Adın yeni doğan kişi ile geceyi aydınlatan bir unsur olarak ayın doğuşu arasında bir bağ kurularak ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

Aygine “küçük ay” (TT 32b). Kadın adlarındandır. Adı taşıyan kişi parlaklık ve aydınlatıcı olma özelliğiyle ‘ay’ a benzetilmiştir. -*gine* küçültme ekiyle kelimeye sevgi anlamı kazandırılmıştır.

Aysaru “mübarek gibi” (TT 32b). Kadın adı olarak bu kişi adı Arapçaya “mübarek gibi” anlamıyla aktarılmıştır. Adın doğru anlamı “ay gibi” olmalıdır.

Ayseli “temiz ay” (TT 32b). Bu kişi adında “temiz; namuslu, iffetli” anlamına gelen *sili* kelimesi belirleyici unsurdur (ÖTS V: 4239).

Kündoğdı “gün doğdu” (TT 31a, TZ 41b). Caferoğlu bu adın anlamını “güney doğdu” olarak verir (1973: 32). Bu anlamlandırmada yazımdan kaynaklanan bir hata gerçekleşmiş olmalıdır. Yani “güneş doğdu” yazılacağı yerde sehven “güney doğdu” yazılmıştır. Türkçenin tarihi metinlerinden *Kutadgu Bilig*’de *Küntogdı* kişi adının hükümdar için kullanıldığı ve *köni törü*’yü yani “adaleti” temsil ettiği bilinmektedir (Ergene 2017: 252). Önler ise eserdeki en önemli kişi olarak *Küntogdı*’nın görevi gereği sosyal düzeni temsil eden kişi olarak güneşin niteliğini taşıdığını ifade etmektedir (Önler 2002). *Kutadgu Bilig*’e özgü olan bu kullanımda adın daha özel bir anlam taşıdığı açıktır. Genel olarak bu adın yeni doğan kişi ile dünyayı aydınlatan ve hayat kaynağı olma niteliği taşıyan kutsal bir gök cismi olarak güneşin doğuşu arasında bir bağ kurularak ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

Kündoğmuş “gün doğmuş” (TT 31a). *Kündogdı* adıyla aynı anlam alanına ait kişi adlarındandır.

Küneri “gün eri” (Kİ 55). Bu ad ile ilgili olarak Caferoğlu “Kelime kün + eri’den mürekkep olup İsmi has mukabilinde kullanılmıştır.” açıklamasını yapmıştır (1931: 55).

Mâcihân ~ Mâh-ı cihân “Dünya ayı” (TT 32a). Toparlı vd. tarafından “Dünya ayı” olarak anlam verilen bu kişi adının doğru aktarımı “Dünyanın ayı” olmalıdır. Bir kadın adı olarak bu adlandırmada ayın aydınlatıcı unsur olarak Dünya nezdinde insanlar için önemi esas alınmış, mecazen doğan kişinin aileyi manevi anlamda aydınlatması etkili olmuştur denilebilir.

Mehaltı ~ Mâhaltı “ay altı” (TT 32a). Bu kadın adı ile ilgili olarak *Tercümân-ı Türki*’de şu açıklama yapılmıştır: “Doğrusu Mâh altı’dır. Yani ay ve altı. Yarısı Türkçe yarısı Farsçadır.” (Toparlı vd. 2000: 43). Bu açıklama bağlamında adın anlamı hakkında iki şey söylenebilir: Kelime ya “altı ay, altıncı ay” ya da “ayın altı (?)” anlamında olmalıdır.

II. 1. 8. Ülke, Bölge veya Milletle İlgili Adlar

Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde ülke, bölge veya millet adlarıyla kurulmuş kişi adları şunlardır:

Ķumeri “Kum eri” (TT 31b). Adın Arapça karşılığı *ricâlû'r-remelî* olarak verilmiştir. Yani *kum* kelimesi birebir Arapçasıyla karşılanmıştır. Hâlbuki buradaki *Kum* diğer coğrafi yer adlarıyla kurulmuş kişi adları düşünüldüğünde İran’ın tarihî şehirlerinden biridir ve *Kumeri* adı da bu şehirden olan, “Kumlu” anlamına gelmektedir.

Rûmeri “Rum eri” (TT 31b). Bu kişi adındaki *Rûm* ile *diyâr-ı Rum* yani Anadolu kast edilmiş olmalıdır. Bu bağlamda *Rûmeri* de Anadolu’dan olan, “Anadolulu” anlamındadır.

Şarkeri “doğulu” (TT 31b). Kelime şarktan yani doğudan olan, “doğulu” anlamında bir kişi adıdır.

Uçeri “uç eri” (TT 31b). *uç* kelimesi Türkçede “sınır, hudut” anlamındadır (Gülensoy-Küçükler 2015: 503). Bu bağlamda bu kişi adı da “sınırdaki, hudutta yaşayan, görev yapan” anlamında olmalıdır.

Türkeri “Türk eri” (TT 31b). “Türk erkeği, yiğidi” anlamına gelen bu kişi adı aynı zamanda tarihî olarak Nogay’ın bir beyinin de adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 502)

II. 1. 9. İdari ve Askerî Unvanlarla İlgili Adlar

Akçaba “akça bey” (TT 31b). Fiziksel anlamda ten renginin beyazlığını, bir karakter özelliği olarak da saflığı ve temizliği karşılayan *ak* kelimesi tarihte pek çok kişi adının kuruluşunda görev almıştır: *Ak Baba, Ak Begüm, Ak Manglay, Ak Tolun, Ak Buga Bey, Akbeg* vs. (Gülensoy-Küçükler 2015: 12-13). *Akçaba*<*Akça Bey* adında da *bey* idari unvanıyla birlikte kullanılarak Memlûk-Kıpçak sahasında tespit edilmiştir.

Bekçeri “güçlü asker” (TT 31b). *bek* “güçlü” + *çeri* “asker” kuruluşunda olan bu kişi adı, aynı zamanda tarihî anlamda Sultan Baybars’ın haciplerinden olan *Bekçeri Seyfeddin*’in de unvanıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 66).

Bekiş “ismi has” (Kİ 16). Özyetgin adın *bek*<*beg* “bey” + *iş*+*ç* “küçültme eki” kuruluşunda olduğunu ve Uygur sivil belgelerinde de *Beküş* olarak geçtiğini ifade etmektedir (2001: 25)

İlaldı “ili aldı” (TT 31a). *il* “devlet, ülke, yurt” ile *aldı*’dan müteşekkil bu kişi adı “ili aldı” anlamından çok “fatih, muzaffer” anlamına geliyor olmalıdır.

İlbaştı “il bastı” (TT 31b). “ülke ele geçiren, baskın yapan” anlamına gelen *İlbaştı* adının yanı sıra Türkçede aynı anlama gelen *İlbasar* ve *İlbasmış* adları da çokça kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 202).

İlbeği “il beyi” (TT 31a). “ilin, ülkenin beyi” anlamına gelen bu kişi adının Gülensoy-Küçükler Moğolcada *elbeg* “bolluk; bol, bereketli, zengin” anlamıyla yaşadığını tespit etmişlerdir. Tarihî kişi adı olarak da 1318-1319 yılında Tarabulus yörelerinde El-Cevn’de oturan Türkmen beylerinden Alaed’din Turali’nin babasının adıdır (Gülensoy-Küçükler 2015: 205).

Hufluba ~ Kufluba “kutlu bey” (TT 31a, TT 31b). Caferoğlu *Kutlubek* için “kutlu ve mutlu beğin lakabıdır” açıklamasını yapmıştır (1973: 33). *Hufluba* ~ *Kutluba*<*Kutlu bey* “devletli, saadetli bey” anlamında olmalıdır.

Kiçrekba “küçük bey” (TT 32a). *kiçik* “küçük” ve *kiçkine* “küçücük” kelimeleri tarihte kişi adı olarak kullanılmıştır (Gülensoy-Küçükler 2015: 251). *Kiçrekba*<*kiçi* ‘küçük’ +*rek* + *bey* kuruluşunda olan adın anlamı +*rek* derecelendirme eki bağlamında “küçük bey” değil “küçücük bey” olmalıdır. Ayrıca adın doğru okunuşu da ünlü uyumu çerçevesinde *Kiçrikbe* olarak düzeltilmelidir.

Küçba “Güç bey” (TT 31a). “güç ve güçlü” anlamlarına gelen *küç* kelimesi Türkçenin pek çok tarihî metninde *Küç Kıyakan İçreki*, *Elçi Çor Küç Bars*, *Tüz Bay Küç Bars*, *Küç Buga Han*, *Küç Timur* gibi pek çok kişi adında tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 295-296). *Tercümân-ı Türki*’de geçen *Küçba*<*Küç bey* adının anlamı “Güçlü bey”, adın doğru okunuşu da ünlü uyumu çerçevesinde *Küçbe* olarak düzeltilmelidir.

Sipehsalar “askerin başı, öncüsü, komutan” (TT 32a). Bu Farsça kelime *Tercümân-ı Türki*’de kişi adları arasında gösterilmiştir. Bizce kişi adı değil unvandır.

Sübaşı “askerin başı” (TT 32a). Metinde kişi adları arasında gösterilmiştir. Kelime *Tonyukuk* kitabesinde ve *Şine-Usu* yazıtında da bu anlamıyla geçmektedir. Ayrıca Seyhun dolaylarındaki Oğuz-Yabgu devletinde ordu kumandanı da aynı unvanı taşımakta idi (Donuk 1988: 93).

II. 1. 10. Mevsimlerle İlgili Adlar

Nevbahâr “ilkbahar” (TT 32b). Kadın adlarından olup Farsçadır.

II. 1. 11. Mutluluk Bildirimiyle İlgili Adlar

Esen “esen, mutlu” (TT 32a). Moğolca “sağlıklı, sağlığı iyi; sessizlik, rahat, dinçlik, huzur, esenlik” anlamlarına gelen kelime (Lessing I: 530), kişi adı olarak tarihî metinlerde *Esen*, *Esen Buga*, *Esen Büke*, *Esen Kutlug*, *Esen Tayisi*, *Esen Timur* vb. şekillerde tespit edilmiştir (Gülensoy-Küçükler 2015: 167-168).

Esenbay “esen bay” (TT 32a). Türkçe ve Moğolcada “zengin; güçlü, kuvvetli” anlamlarına gelen *bay* kelimesi, *esen* ile birlikte kullanılarak “sağlıklı ve güçlü olan kimse” anlamı taşıyan bir kişi adının kuruluşunda görev almıştır. Toparlı vd. tarafından bu kişi adının anlamı “Esen bay” olarak aktarılmış olsa da metnin orijinalinde *emîrû’s-sâlim* olarak verilmiştir. Bu anlam bağlamında kelimenin doğru biçiminin *Esenbey* olma ihtimali de gözden irak tutulmamalıdır.

II. 1. 12. İnsanın Manevi Yapısıyla ve Karakteriyle İlgili Adlar

Akbay “zengin, beyaz zengin” (DM 18b). Toparlı, bu adın anlamını Arapça karşılığını esas alarak “zengin, beyaz zengin” olarak aktarmayı uygun görmüştür. Lakin temel anlamda “temizlik, duruluk” demek olan *ak*, aynı zamanda Türklerde ululuk, adalet, dürüstlük ve güçlülüğü de temsil etmektedir (Ögel 2000: 377). Bu bağlamda *Akbay* adının anlamının da “adil, dürüst zengin” olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Câmbay “ruhu zengin” (DM 18b). Tarihî anlamda 1476’da ölmüş bir emirin adıdır (Sümer 1999: 444).

Cânım ~ Cânım “canım, ruhum” (DM 18b). *Dürretü’l-Mudiyye*’de erkek adları arasında kaydedilmiştir.

Kaçmas “kaçmaz” (DM 18b). Karakterle ilgili adlardan olup tarihî anlamda Tokta’nın tümen ağalarından birinin adıdır (Gülensoy-Küçüker 2015: 220). Sümer ise *Kaçmas* adında bir emir bulunduğunu, babasının adının *Korkmas* olduğunu, 1448 yılında da öldüğünü tespit etmiştir (1999: 446)

Kaydan “ismi has” (Kİ 74). *Kitâbü'l-İdrâk*'te sadece özel ad olduğu kaydedilmiştir. Özyetgin bu adın DLT'de geçen *Kay* “Türklerden bir bölük; bu bölükten olan köle” kelimesiyle ve Oğuzların *Kayı* boyuyla ilgili olabileceğini, aynı zamanda Çağatay Hanlığı içinde Ögedey'in oğlu *Kaydu Han* (1267-1301) kişi adı ile *Kaydan*'ın da aynı kökten türemiş adlar olduğunu ifade eder (Özyetgin 2001: 27). Biz, tarihî anlamda kişi adı olarak karşımıza çıkan *Kaytmas*, *Kaytmış* gibi kişi adlarından yola çıkarak (Gülensoy-Küçüker 2015: 241) *Kaydan* adının da *kayıt-* ~ *kayt-* “geri dönmek” fiiliyle ilişkili olduğunu düşünüyoruz (*Kaydan*<*kayıt-an*+).

Kayıtmas “dönmez” (DM 18b). bkz.*Kaydan*.

Kıymas “kıymaz” (DM 18b). *kıy-* fiilinin temel anlam olarak tarihî Kıpçak Türkçesinde “acımayıp öldürmek” (KTS 146) anlamında kullanıldığı düşünüldüğünde *Kıymas* adının da “düşmanına acımayan” bir karaktere sahip insanları ifade etmek üzere kullanıldığı söylenebilir.

Konakbay “zengin misafir” (DM 19a). Her ne kadar *Dürretü'l-Mudiyye*'de adın Arapça anlamı “zengin misafir” biçiminde verilmiş olsa da *Konakbay* kelimesinin çağdaş Türk lehçelerindeki “ev sahibi” anlamı (Çobanoğlu 2004: 263-264) bu ad için daha kabul edilebilir bir anlamdır. Zira Türklerde misafirperverliğin önemi bilinmektedir ve *Konakbay*'ın da “misafirlerine değer veren ve hürmet eden ev sahibi” anlamını taşıyor olması daha makuldür.

Korkmas “korkmaz” (DM 18b). Karakter özelliği olarak “hiçbir şeyden korkmayan, korkusuz” anlamına gelen *Korkmas* adının tarihî anlamda *Kaçmas* adlı bir emirin babasının adı olduğu ve 1438'de vefat ettiği Sümer tarafından tespit edilmiştir (1999: 446).

Kutlu ~ **Kutti** “ismi has” (Kİ 83). Özyetgin, *Kutti* ile ilgili olarak “<*kut* (?)”. Memlûk: TZ-, TT, BM-, KK-, DM-. Kİ'te *kutti*, *kutlu* ile ilgili olmakla birlikte kelimelerin iç sesindeki *tt*<*ti* benzeşmesinin olması güç bir ihtimaldir. Bununla birlikte Memlûk-Kıpçak alanında *katı*<*katı*, *issi*<*isi* örneklerinde olduğu gibi *kutti*<*kut* ünsüz ikizleşmesi ile açıklanabilir.” izahını yapmaktadır (2001: 26-27). Aynı şekilde yine *Kitâbü'l-İdrâk*'te kaydedilmiş *Kutlu* için “bereketli, bahtiyar, mesut” anlamı verilirken bu kelimenin ayrıca erkekler için kullanılan bir özel ad olduğu açıklaması da yapılır (Kİ 83). Bu veriler bağlamında kişinin “bahtiyar, mesut” bir yapıya sahip olduğunu ifade eden adın iki farklı varyantıyla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

Nâz hatun “ismi has” (Kİ 60). Özyetgin, bu kadın adını *Doğumla ilgili sevinç ve mutluluk bildiren isimler* kategorisinde değerlendirmiştir (2001: 26). Farsça *nâz* “kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda” (TS 1755) kelimesinin doğumla ilgili sevinç bildiren bir kelime olmaktan ziyade insana ait bir karakter özelliği olmasından yola çıkarak bu adın “nazlı hatun” olarak anlamlandırılmasının daha uygun düşeceğini düşünüyoruz.

Ölmes “ölmez” (DM 18b). Karakter özelliği olarak “kişinin hayata tutunma gücünü” ifade edebileceği gibi “başa gelen ölümcül olaylara rağmen hayatta kalmayı

başarabilmiş” kişiler için de kullanılmış adlardan olabilir. Sümer, tarihî anlamda bu adın Memlûk emirlerinden Seyfeddin en-Nasîrî (ö. 1333) tarafından kullanıldığını tespit etmiştir (1999: 391).

Satmaz “satmaz” (TT 31b). XII. yüzyılda İsfahan valiliği ve Irak Selçuklu emiri olarak görev yapmış ‘*İzze’ d-dîn Satmaz*’ın (Gülensoy-Küçükler 2015: 217) adı üzerinde değerlendirmeler yapan Sümer, bu adın “şerefini satmaz” anlamına geldiğini ifade eder (1999: 666).

Severbay “seven zengin” (DM 19a). Toparlı tarafından “seven zengin” olarak Arapçadan aktarılan bu adın anlamı “sevgesi çok veya çok seven” olmalıdır.

Tatlıbay “tatlı zengin” (DM 19a). Bu adın anlamı “tatlı zengin”den ziyade “*mec.* çok tatlı, cana yakın, sevimli” olmalıdır.

Ürkmes “ürkmez, korkmaz” (DM 18b). Karakter ifade eden adlardan biri olarak “ürkmez, korkmaz” anlamındadır. Sümer, yaygın tarihî adlardan olduğunu belirterek bu adı taşıyan *Ürkmes ez-Zâhiri*’ye 1467 yılında emirlik tevcih edildiğini ifade eder (1999: 449).

Yavaş “yavaş, ağırbaşlı” (TT 32a). Kişinin karakter olarak “yumuşak huylu ve ağırbaşlı” olduğunu ifade eden adlardandır. Sümer, *Yavaş Tutuk* adlı bir kumandanın adının da bu anlamda olduğunu düşünür (1999: 27)

II. 1. 13. Tarihî Kişiliklerle İlgili Adlar

Kalavun (Kİ 151). *Kalavun* Memlûk komutanlarından ve emirlerindedir (1279-1290). Baybars’ın 1277 yılında ölümünden sonra, önce oğlu Berke ve ardından diğer oğlu Sülemiş zamanında Atabek al-Asakir olan *Kalavun*, eski arkadaşlarının desteğini alarak sultan oldu (1279). *Kalavun* kendi soyuna dayanan ve bir asra yakın hüküm sürecek bir hanedan kurmayı da başarmış kişilerdendir (Özyetgin 2001: 27).

Oguz “Yafes’ten sonra Türklerin büyük babası” (Kİ 61). *Kitâbü’l-İdrâk*’te her ne kadar bu adın kişiler için kullanıldığı ifade edilmese de özel ad olması hasebiyle bu bölümde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Sançar ~ Sençer “Sancar” (TT 31b, TT 57a, DM 18b, Kİ 151). *Tercümân-ı Türki*’de melik adları arasında gösterilmiştir. *Kitâbü’l-İdrâk*’te ise *Sençer düğününde yidik* “Sencer’in düğününde yedik” cümlesinde geçer (Kİ 49). XII. yüzyılda yaşamış Büyük Selçuklu Devleti’nin beşinci sultanının adıdır ve *Sultan Melikşah*’ın da oğludur (Özyetgin 2001: 25, Gülensoy-Küçükler 2005: 393).

Taçar “ismi has” (Kİ 96). Tarihî kişilik olarak Gülensoy-Küçükler *Taçar*’ı Kubilay devri prenslerinden biri olarak tespit etmişlerdir (2015: 427). Özyetgin, bu verinin dışında Atalay’a dayanarak *Taçar*’ın Mısır kölemenlerinden Ebubekir zamanında başbuğluk yapmış bir Türk’ün adı olduğunu da belirlemiştir (2001: 28)

II. 1. 14. Eylemlerin Taşındığı Anlamlarla İlgili Adlar

Bu bölümde Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde geçen ve bir eylemin ifade ettiği anlamın şekillendirdiği özel adlar incelenmiştir.

Aytmış “söylemiş, demiş” (DM 18b). Türkçe *ayıt- ~ ayıt-* “demek, söylemek” fiilinin duyulan geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş biçimidir. Tarihî kişi adı olarak da

XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış *Seyfeddin Ayutmuş el-Eşrefî el-Mugulî*'nin adında geçmektedir (Sümer 1999: 399).

Bıçer “bıçer” (Kİ 17). Caferoğlu, bu adın anlamını “bıçmek mastarının hâl fiilinden menkul ismi has” olarak verir (1931: 17). Ad, kanaatimizce “düşmanı bıçen” kişileri ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Bükti “büktü” (TZ 41b, Kİ 151). *Tuhfetü’z Zekiyye*’de bir fiilden oluşan adlar arasında değerlendirilmiştir. Özyetgin, kelimenin özel ad olarak *Kitâbü’l İdrâk*’teki kullanımın Memlûk Kıpçak sahasındaki tek veri olduğunu söyler (2001: 28). Ad, *bük-*fiilinin görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş biçimidir. Adın “düşmanın bileğini büktü” anlamında olduğunu düşünüyoruz.

Cânberdi “can verdi” (DM 18b). Tanrı’nın “can verme” sıfatının belirleyici olduğu adlardandır. Tarihî kişi adı olarak Yavuz Sultan Selim döneminde Şam beylerbeyi olarak görevlendirilmiş Memlûk emirlerinden *Canberdi el-Gazalî*’nin adında geçmektedir (Sümer 1999: 444).

Kayıt “dön” (DM 18b). Sümer, *Kayıtmış* adını izah ederken “geri dönmüş (ölümden, hastalıktan” açıklamasını yapar (1999: 248). Bu bağlamda *Kayıt* adı da “doğum esnasında hayata dönme” anlamı taşıyor olmalıdır.

Keykeldi “iyi geldi” (TT 31a). *Tercümân-ı Türki*’de her ne kadar bu ad için “iyi geldi” anlamı verilmiş ve *key* kelimesi Türkçe “iyi” anlamıyla düşünülmüş olsa da kelimenin İran’da efsanevi Keyyaniler Hanedanı’nın padişahlarına verilen unvan olma ihtimali ve *Keykeldi* adının da “padişah geldi” anlamında olma durumu da değerlendirilmelidir. Tarihî kişi adı olarak *Key Keldi Bedreddin*’in adı olup bu kişi 1318 yılından 1348 yılındaki ölümüne kadar üstadlık görevi yapmıştır (Sümer 1999: 387). Ayrıca Kirman Selçuklu emiri *Key Arslan*’ın adında da bu unvan tanıklanmıştır (Gülensoy ve Küçüker 2015: 247)

Satılmış “satılmış, ismi has” (Kİ 88, TT 31b). “Kötü ruhlardan ve çocuğu ölümden korumak için konulan Satılmış adının verilmesiyle ilgili gelenek eski Türk inancına kadar uzanır. Tarihî ve modern Türklük alanında yaygın kullanılan bu ad, çocuğun yaşatılması, uzun ömürlü olması için birçok çocuğu ölen annenin yeni doğurduğu çocuğunu hiç çocuğu ölmemiş, yani kötü ruhları darıltmamış bir kadına biraz para karşılığında sembolik olarak satması ve bu kadının bebeğe giydirmek üzere bir gömlek dikmesiyle takılır (Rásony 1963: 71-72). Rásony, *Satılmış*’ın kız çocuklarına ad olarak verilmesine örnek olarak XIV. yüzyılda Çağatay Hanedanından bir prensesi, *Satılmış Hatun*’u göstermektedir. Yine tarihî sahada Kırım hanlarından Nur Devlet’in oğlunun adı da *Satılmış*’tır (Togan 1981: 362)” (Özyetgin 2001: 24).

Sevdi “ismi has” (Kİ 89). *sev-* fiilinin görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş biçimidir. Eski Uygur sivil belgelerinde bu adla aynı kökten türemiş *Sevindi* adı da geçmektedir (Özyetgin 2001: 26).

Taırıbermiş ~ Taırıbirmiş “Tanrı vermiş” (DM 18b). Türk toplulukları arasında *Hakverdi*, *Hudaverdi*, *Allahverdi* biçimlerinde günümüzde de yaşayan bir kişi adıdır. Tarihî kişi adı olarak *Taırıbermiş* ve *Taırıbirdi* biçimi kaynaklarda Timur’un komutanlarından birinin adı olduğu gibi aynı zamanda bir Türkmen beyinin de adı olarak kaydedilmiştir (Gülensoy-Küçüker 2015: 432).

Tokıtımış ~ Toğuıtımış “tok, aç olmayan” (DM 18b). *Dürretü'l Mudiyye*'de adın Arapça anlamı “tok, aç olmayan” biçiminde verilmiştir. Biz, bu adın Eski Türkçede “vurmak, dövmek” anlamına gelen *tokıt-* fiilinin (EDPD 467) duyulan geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiş biçimi olduğunu ve adın “(düşmanı) vurmuş” anlamına geldiğini düşünürüz.

Tütel “ismi has” (Kİ 110). Tartışmalı isimlerdendir. Özyetgin, adın *Tutal* veya *Total* olarak da okunabileceğini düşünmekte ancak bu görüşüyle ilgili bir açıklama yapmamaktadır (2001: 28). Biz “el tut, *mec.* insanların elinden tut” anlamına gelen *Tutel*<*Tut el* okunuşunu öneriyoruz.

Verdiķan “kan verdi” (DM 19a). Tanrı'nın “kan vererek can bahsetme” sıfatının belirleyici olduğu adlardandır.

II. 1. 15. Güzel Koku Adları

Kinçek “misk göbeği; ismi has” (Kİ 49). Özyetgin, adın kuruluşunu *kin* “misk” (EDPD 725) + *çek* (küçültme eki) biçiminde açıklar ve muhtemelen kadınlar için kullanıldığını sözlerine ekler (2001: 26).

II. 1. 16. Kaynağı Belirlenemeyen Adlar

Ebtera (Kİ 9) ve **Turtuç** (Kİ 108) adlarının anlamları ve kaynakları tespit edilememiştir. *Turtuç* adını Özyetgin *tur* (?) + *tuç* ‘tunç’ olarak açıklamaya çalışmıştır (2001: 28)

III. Sonuç

Bu çalışmada Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış sözlüklerde geçen antroponimler (kişi adları) tarama yöntemiyle tespit edilmiş ve semantik açıdan sınıflandırılmıştır. Adın semantiğinin doğru tespiti açısından gerek duyulan yerlerde morfolojik incelemeler de yapılmıştır. Belirlenen toplam kişi adı sayısı 144 olup bu adlar aşağıdaki tabloda bir bütün hâlinde sınıflandırılmıştır. Bu antroponimlerin farklı anlam alanlarına göre tasnif edilebilmelerinin mümkün olduğu da malumdur.

KONULARINA GÖRE KİŞİ ADLARI	
Dinle İlgili Adlar	Yûnus
Hayvanlarla İlgili Adları	<p>Kuş Adları: Akkuş, Aksunkur, Alaķuş, Balaban, Bozģuş, Bozkuş, Ķarakuş, Ķarasunkur, Ķuştemür, Laçın, Sunķur, Sunķurça, Südüńçük, Tanķuş, ToĶan</p> <p>Vahşi, Yırtıcı Hayvan Adları: Akbars, Arslan, Aybars, Baybars, Köpek, Kulbars, Ķuţlubars, Taybars</p> <p>Binek Hayvanı Adları: Akţay, Becük, Ķaratay, MoĶaltay, ToĶtay</p> <p>Büyükbaş Hayvan Adları: Akbuga, AltınboĶa</p>

İnsan ve İnsan Vücuduyla İlgili Adlar	Akbala, Alagöz, Alnak, Kanım, Kanum, Karakaş, Karaköz, Menli
Bitki ve Çiçeklerle İlgili Adlar	Ağaçeri, Benefşe, Gülbahâr, Gülçiçek, Gülnâr
Maden ve Taşlarla İlgili Adlar	Altun, Altuntaş, Aydemür, Bektaş, Bektemür, Esendemür, Gühârbay, Güher, İnçibay, Kümüş, Mervârî, Mervârîd, Taşlak, Temürhan, Temürtaş, Yünçü
Aletlerle İlgili Adlar	Ayna hatun, Cânkılıç, Çakmak, Digirmen, Katıyalu, Kılıç, Süngü, Tuğluk, Yalman
Gök Cisimleriyle İlgili Adlar	Ayba, Aybeg, Aybala, Aydigin, Aydoğdı, Aygine, Aysaru, Ayseli, Kündoğdı, Kündoğmuş, Mâcihân, Mâh-ı cihân, Mehaltı, Mâhali
Ülke, Bölge veya Milletle İlgili Adlar	Kumeri, Rûmeri, Şarkeri, Uçeri, Türkeri
İdari ve Askerî Unvanlarla İlgili Adlar	Akçaba, Bekçeri, Bekiş, İaldı, İlbastı, İlbegi, Huşluba, Kuşluba, Kiçrekba, Küçba, Sipehsalar, Sübaşı
Mevsimlerle İlgili Adlar	Nevbahâr
Mutluluk Bildirimiyle İlgili Adlar	Esen, Esenbay
İnsanın Manevi Yapısıyla ve Karakteriyle İlgili Adlar	Akbay, Cânıbay, Cânım, Cânım, Kaçmas, Kaydan, Kayıtmaz, Kıymaz, Konakbay, Korqmas, Kutlu, Kuttı, Nâz hatun, Ölmes, Satmaz, Severbay, Tahtıbay, Ürkmes, Yavaş
Tarihi Kişiliklerle İlgili Adlar	Kalavun, Oguz, Sançar, Sençer, Taçar
Eylemlerin Taşdığı Anlamlarla İlgili Adlar	Aytmış, Biçer, Bükti, Cânberdi, Kayıt, Keykeldi, Satılmış, Sevdi, Tañrıbermiş, Tañrıbermiş, Toqtımuş, Toqtımuş, Tütel, Verdiқан
Güzel Koku Adları	Kinçek
Kaynağı Belirlenemeyen Adlar	Ebtera, Turtuç

Kaynakça ve Kısaltmalar

- ABEDALAZİZ MOH'D JALAL AL-TURK, Gulhan (2012). *Kitabu Bulgatu'l-Muştak fi Lugati'l-Türk ve'l-Kıfçak Üzerine Dil İncelemesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. (BM)
- AKSAN, Doğan (2000). *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yay.
- ALKAYA, Ercan (2001). "Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları", *Türk Kültürü*, C. XXXIX, 459, s. 442-448.
- AL-TURK, Gulhan (2006). *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lugati'l-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. (TZ)

- AYAZ, Fatih Yahya (2008). *Türk Memlûkler Döneminde Saray Ağalığı: Üstâdârlık*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1931). *Abû Hayyân-Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul: Evkaf Matbaası
- CAFEROĞLU, Ahmet (1961), “Türk Onomastiğinde Köpek Kültü”, *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yay., s. 1-11
- CAFEROĞLU, Ahmet (1973). “Kıpçakça Eponimler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 21, s. 25-36.
- CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press. (EDPT)
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, 5 Cilt, İstanbul: Ötüken Yay. (ÖTS)
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- DARRÂĞ, Ahmad (1961). *L'Égypte sous le règne de Barsbay: 825-841, 1422-1438*, Damas: Institut Français de Damas.
- DONUK, Abdülkadir (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- ERCİLASUN, Ahmet B.; Ziyat AKKOYUNLU (2014). *Kâşgarlı Mahmud-Divânı Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, Ankara: TDK Yay. (DLT)
- ERGENE, Oğuz (2017). “Kutadgu Bilig’de Özel Adlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 58, Erzurum, s. 245-288.
- ESİN, Emel (2004). *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul: Kabalcı Yay.
- GÜLENSOY, Tuncer; Paki KÜÇÜKER (2015). *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KAFESOĞLU, İbrahim (2017). *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, 2. baskı, İstanbul: Ötüken Yay.
- KİBAR, Osman (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme (Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi)*, Ankara: Akçağ Yay.
- KONONOV, Andrey N. (2015). “Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği”, (çev. Reshide Adznumerova, Emine Atmaca), *Gazi Türkiyat*, S. 17, s. 185-204.
- KÖKSAL, Osman (2013). “XIX. Yüzyıl Ortalarında Bir Osmanlı Kasabasındaki Şahıs Adı Profili”, *Bilig*, S. 65, s. 231-246.
- LESSİNG, Ferdinand D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (çev. Günay Karaağaç), Ankara: TDK Yay.
- ÖGEL, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. VI, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2007). “Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü”, *Journal of Turkish Studies, Sinasi Tekin Hatıra Sayısı II*, (Hzl. Yücel Dağlı-Yosges Dades-selim S. Kuru), C. 31/II, s. 145-158.
- ÖNLER, Zafer (2002). “Kutadgu Bilig’de İktidar Kavramı Ve Siyaset Anlayışı”, *Türkler*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yay., s. 179-186.
- ÖZYETGİN, Ayşe Melek (2001). “Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk'te Kişi Adları”, *Bilig*, S. 19, s. 21-29.
- RÁSONY, L. (1963). “Türklükte Kadın Adları”, *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yay., s. 63-87.
- SÜMER, Faruk (1988). “Ağaçeriler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 460-461.
- SÜMER, Faruk (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları-I*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

- TOGAN, Zeki Velidi (1981). *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TOPARLI, Recep; M: Sadi ÇÖGENLİ, Nevzat H. YANIK (1999). *El-Kavâninü 'l-Külliyeye li-Zabti 'l-Lügâti 'l-Türkiyye*, Ankara: TDK Yay. (KK)
- TOPARLI, Recep; M: Sadi ÇÖGENLİ, Nevzat H. YANIK (2000). *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, Ankara: TDK Yay. (TT)
- TOPARLI, Recep (2003). *Ed-Dürretü 'l-Mudiyye fi 'l-Lügâti 'l-Türkiyye*, Ankara: TDK Yay. (DM)
- TOPARLI, Recep; Hanifi VURAL; Recep KARAATLI (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara. (KTS)
- Türkçe Sözlük* (2017). 11. baskı, Ankara: TDK Yay. (TS)
- YİĞİT, İsmail (2004). “Memlükler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 90-97.